

FORSKNINGSUTMANINGAR (I STORM OCH STILTJE)^{1, 2}

ANNA MARIA JÖNSSON

Sammanfattning

Detta kapitel fokuserar på frågan om hur stort förtroende människor har för forskning och forskare. Resultaten visar att svenska folkets förtroende för universitet och högskolor har legat stabilt på en hög nivå sedan mätningarna startades 1997. I årets undersökning är det 59 procent som har stort förtroende för lärosätena medan andelen med stort förtroende för hur forskare bedriver sitt arbete är 63 procent. Den faktor som har störst påverkan på graden av förtroende är utbildningsnivå. Högutbildade uppvisar det största förtroendet för såväl lärosäten som forskare. I kapitlet analyseras också svenska folkets vilja att satsa på forskning kopplat till ett antal samhällsutmaningar (till exempel hälsa, klimat, migration). Störst stöd har forskning inom området hälsa medan området migration och integration anses minst viktigt att satsa på. Liksom för förtroendet är även i denna fråga utbildningsnivå en förklaringsfaktor. Vi ser också tydliga samband med vilket parti man sympatiserar med.

Det gångna året har präglats av en rad händelser som på olika sätt utgör utmaningar för det svenska samhället och medborgarna. Den exceptionellt varma sommaren 2018, med flera allvarliga bränder som följd, blev för många en ögonöppnare för hur den globala uppvärmningen kan påverka även oss i Sverige. Svenska Greta Thunberg skapade med sitt engagemang en hel rörelse bland ungdomar runt om i världen till stöd för klimatet. Opinionsbildning och medborgerligt engagemang och ansvarstagande är av största vikt men politiska beslut grundat på vetenskaplig kunskap är helt avgörande för samhällets möjligheter att hantera dessa utmaningar och målet att uppnå ett hållbart samhälle. Politiska beslut vilar alltmer på resultat från forskning och forskare är centrala aktörer i det offentliga samtalet. Medborgarna behöver också vetenskapligt grundad kunskap och faktabaserad information för att delta i det offentliga samtalet och ta ställning i olika samhällsfrågor (Nowotny m fl, 2001; Weingart m fl, 2000).

En stor del av forskningen i Sverige finansieras med skattemedel och det gör att såväl medborgare som politiker kan ställa krav på att dessa medel används på ett sätt som anses viktigt och relevant för samhället. Utan ett folkligt stöd och en förankring av till exempel prioriterade forskningsområden är det svårt att motivera forskningens relevans och behovet att finansiera forskning med offentliga medel. Forskningens finansiering kräver alltså därmed ett förtroendekapital.

Syftet med detta kapitel är att undersöka 1) forskningens förtroendekapital uttryckt i graden av förtroende för a) universitet och högskolor; b) forskare; c) olika forskningsområden; och 2) svenska folkets inställning till att satsa offentliga medel på forskning kring några specifika samhällsutmaningar. I kapitlet studeras också olika förklaringar till förtroendevariationer och till skillnader i medborgarnas inställning till forskningssatsningar utifrån kön, ålder, utbildning, boendeort och partisympati.

Forskningsförtroendets dimensioner och variationer

Förtroende har definierats och studerats på en rad olika sätt men den definition som är mest relevant här handlar om relationer mellan subjekt (individ) och olika sociala eller politiska objekt som till exempel politiska institutioner (Gamson, 1968). Förtroende är besläktat med begreppet tillit och på engelska är det svårt att skilja begreppen åt då både tillit och förtroende kan översättas med trust. Ofta har dock begreppet tillit i samhällsvetenskaplig forskning används för att beskriva mellanmänskliga relationer. Tidigare studier har visat att mellanmänsklig tillit även har betydelse för graden av förtroende för samhällets institutioner (Rothstein, 2005).

Medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner och aktörer har analyserats i internationella studier och i Sverige av SOM-institutet i många år och ur många perspektiv. Man brukar utgå från att förtroende består av tre olika nivåer: idé (varför institutionen finns till), institution (verksamheten som bedrivs) och aktör (de personer som bedriver verksamhet inom institutionen) (Norén Bretzer 2017, 2015; Norris 2011; Peters 2002). Studierna i de nationella SOM-undersökningarna har fokuserat på de två sistnämnda nivåerna. Även i detta kapitel studeras förtroende på institutions- och aktörsnivå eller med andra ord vilket förtroende medborgarna har för universitet och högskolor å ena sidan och forskare å andra sidan. Tidigare forskning har visat att förtroende för institutioner tenderar att vara högre än för aktörer men när det gäller relationen universitet/högskolor och forskare har situationen varit den omvända (Norén Bretzer, 2017). Kapitlet studerar dock också förtroende på idénivån genom en analys av inställningen till olika forskningsområden.

Graden av förtroende för forskningen generellt och synen på olika forskningsområden och prioriteringar skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen. I stor utsträckning är detta samma mönster som återfinns i studier av medborgarnas förtroende för institutioner och aktörer i samhället generellt. I forskningen har olika faktorer använts för att förklara dessa variationer. De faktorer som visat sig vara mest betydelsefulla är utbildning, ålder, närhet till forskning och högre utbildning, samt partisympatier (Achterberg m fl, 2015; Bergström & Oscarsson, 2015; Holmberg & Weibull, 2013; Norén Bretzer, 2017; Rothstein, 2005). Med närhet avses å ena sidan en geografisk dimension där det handlar om huruvida man bor i närheten av ett lärosäte och å andra sidan en social och kulturell närhet

som istället handlar om utbildningsnivå och huruvida man själv har erfarenhet av studier på högskola eller universitet.

Graden av förtroende påverkas således av gruppstillhörighet och bakgrund, den egna identiteten och värderingarna men också av den information man får om institutionerna och aktörerna och den bild man har av vad de gör och hur väl de utför sitt uppdrag. Här har rapporteringen i nyhetsmedierna en central betydelse.

Medborgares bild av forskningen påverkas av mediernas rapportering och hur medierna väljer att rapportera kan leda till såväl ökat som minskat förtroende samt olika syn på vad som är viktigt och bör prioriteras (Vetenskap & Allmänhet, 2011). Studier har visat att medborgarnas förtroende i alla fall i viss utsträckning hänger ihop med i vilken utsträckning medierna rapporterar kring fusk och oredlighet i forskningen (Holmberg & Weibull, 2013). Den mediala rapporteringen kring Macchiarini-skandalen kom till exempel att påverka medborgarnas förtroende för forskning i allmänhet och medicin i synnerhet, men det var också tydligt att denna nedgång i förtroende endast var tillfällig (Vetenskap & Allmänhet, 2018). På lång sikt tycks inte en negativ rapportering kring forskning i medierna bidra till ett minskat förtroendekapital men förtroendet är samtidigt beroende av att forskningen syns i medierna – kännedom är en av förutsättningarna för förtroendet. Mediebilderna påverkar också vilka frågor medborgarna tycker är viktiga (jfr. McCombs & Shaw, 1972).

I internationell forskning talar man om *public understanding of science* som fokuserar på allmänhetens kunskap om och attityder till forskningens processer och resultat, vilket också har en koppling till graden av förtroende för forskningen. Även här har det påvisats att mediekonsumtionen har ett samband med synen på forskning (Nisbet & Goidel, 2007). Medborgarna tenderar annars att ha en ambivalent syn på forskning och vetenskap i allmänhet där man å ena sidan ser forskning som en lösning på många stora problem i samhället, men i andra sammanhang upplevs vetenskapen och dess produkter istället som ett hot. Denna tudelning förstärks inte minst genom populärkulturen. Där framställs forskning och forskare ofta som antingen ett stort hot och med onda avsikter eller som något som kan bidra till att motarbeta och stoppa faror och lösa problem som är centrala för mänskligheten (Allan, 2002).

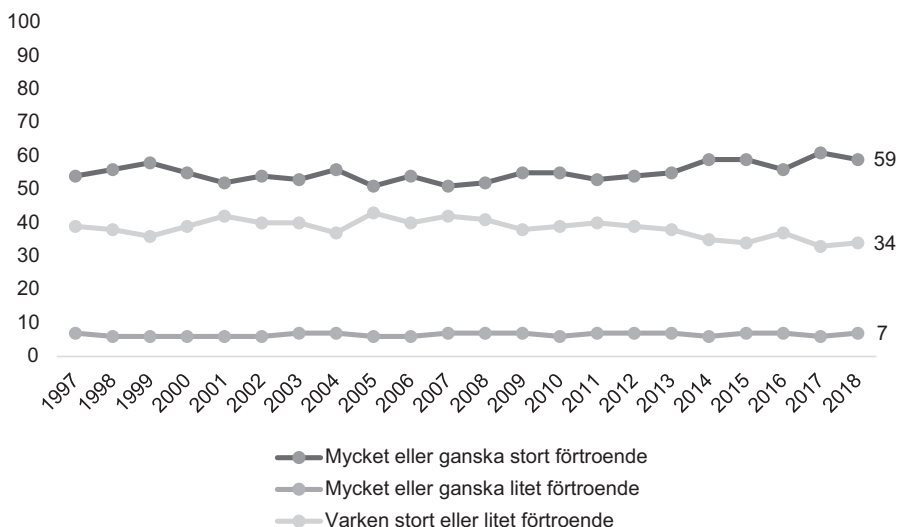
Det finns generellt i det svenska samhället en stark tilltro till forskningen och dess möjligheter att hantera stora risker och utmaningar. I forskningspropositionen *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* (2016/17:50) står det att ”Utbildning, forskning och innovation ska stå i människors tjänst för ett hållbart, solidariskt, jämlikt och jämställt samhälle”. Trots detta utmanas forskningen av krafter som ifrågasätter kunskaps- och vetenskapssamhället och därmed själva fundamentet för forskning och vetenskap. I debatten hörs röster som vill ändra vår syn på vad som egentligen är etablerad kunskap, vad som ska definieras som fakta och vem som bestämmer detta. Begrepp och uttryck som faktaresistens, post-sanning och filterbubblor har på kort tid blivit en del av den offentliga debatten. I och med denna utveckling blir det också allt tydligare att olika

former av medierad kommunikation är central för vår förståelse av omvärlden. Även nyhetsmediernas roll och journalistiken har ifrågasatts. Dessa strömningar är både ett uttryck för och en konsekvens av en ökad ideologisk polarisering (Andersson m fl, 2017; Nichols, 2017). Frågan är om dessa strömningar och den ideologiska polariseringen påverkat forskningens förtroendekapital och i så fall i vilka grupper.

Medborgarnas förtroende för universitet och högskolor

Svenska folkets förtroende för lärosäten har tidigare sedan mätningarna startades 1997 legat tämligen stabilt på en nivå där drygt hälften säger sig ha mycket eller ganska stort förtroende (figur 1). Runt 2007 noterades en viss nedgång men i 2017 års mätning var förtroendet uppe i rekordnivåer då 61 procent sade sig ha mycket eller ganska stort förtroende för svenska lärosäten (Holmberg & Weibull, 2008; Vetenskap & Allmänhet, 2018). År 2018 minskar andelen som har förtroende något till 59 procent som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende men förtroendet för lärosäten ligger ändå stabilt runt 60 procent de senaste fem åren. Dessutom har vi en låg andel som anger att de saknar förtroende (mycket litet förtroende) vilket stärker den totala bilden av att förtroendet för universitet och högskolor är stort.

Figur 1 Förtroende för universitet och högskolor, 1997–2018 (procent)

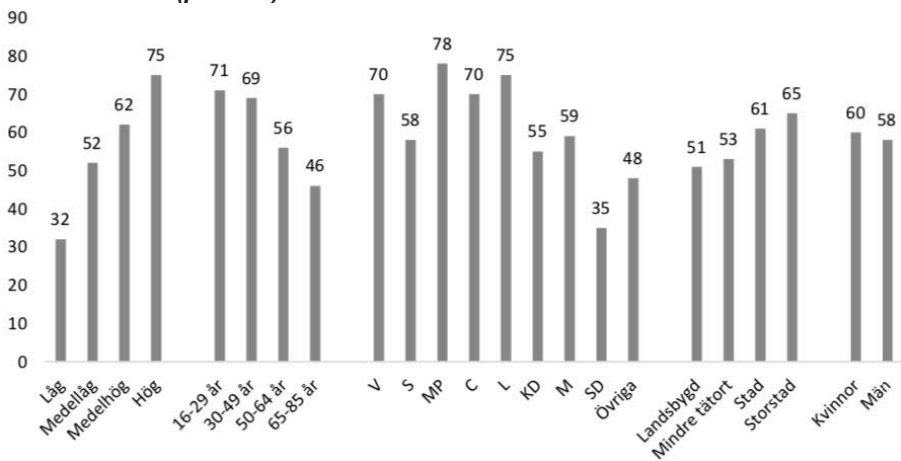

Kommentar: Frågan löd 'Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?' (alternativ *Universitet och högskolor*). Andelarna är beräknade utifrån de som besvarat delfrågan. Totalt antal svarande år 2018 var 3 107 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1997–2018.

För att få en mer nyanserad bild av graden av förtroende och möjligen förklara variationerna i förtroendet för universitet och högskolor har ett antal bakgrundsfaktorer analyserats (figur 2). Tidigare år har konstaterats att högre utbildning brukar hänga ihop med en hög grad av förtroende (Norén Bretzer, 2017; Vetenskap & Allmänhet, 2018) och detta mönster framträder också tydligt i 2018 års mätning där utbildningsnivå har det starkaste sambandet med graden av förtroende.³ Andelen med mycket eller ganska stort förtroende för universitet och högskolor ökar i takt med utbildningsnivå. Att de med hög utbildning som därmed själva läst på universitet och högskolor har klart mest förtroende kan förklaras med närhetsprincipen och egen erfarenhet har här alltså en positiv effekt på graden av förtroende. Gradens av förtroende är högst bland de yngre och även här ser vi troligen en effekt av närhetsprincipen då unga i större utsträckning än äldre själva studerar, planerar att studera eller har många personer i sin närhet som läser på universitet och högskolor. Andelen lågutbildade är också högre bland de äldre. Av figur 2 kan också utläsas att förtroendet i princip är lika stort bland kvinnor som bland män.

Figur 2 Andel med mycket eller ganska stort förtroende för universitet och högskolor efter utbildning, ålder, partisynpati, boendeort och kön, 2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?' (alternativ Universitet och högskolor). Andelen är beräknad utifrån de som besvarat frågan. Partisynpati bygger på frågan 'Vilket parti tycker du bäst om idag?' Andelarna är beräknade utifrån de som besvarat delfrågan. Utbildningsvariabeln är konstruerad enligt följande: 'Låg' motsvarar max grundskola eller motsvarande; 'medellåg' motsvarar max gymnasieskola, folkhögskola eller motsvarande; 'medelhög' motsvarar max eftergymnasial utbildning som inte innebär examen från högskola/universitet; 'hög' motsvarar examen från högskola/universitet.

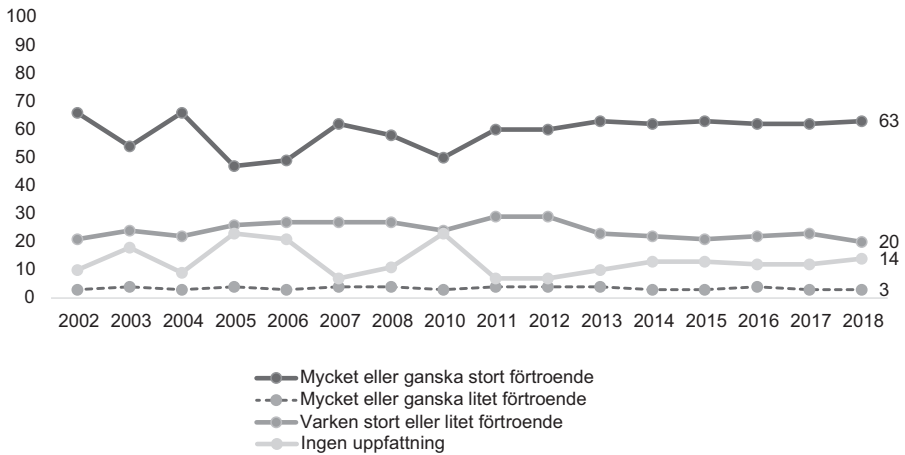
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Utifrån 2017 års undersökning konstaterades att den faktor som uppvisade det starkaste sambandet med graden av förtroende för universitet och högskolor var boendeort och att de som bor på landsbygden hade klart minst förtroende medan de som bor i Stockholm, Göteborg och Malmö har störst förtroende (Vetenskap & Allmänhet, 2018). Detta övergripande mönster stämmer visserligen fortfarande men de olika grupperna har närmat sig varandra. Andelen med stort eller mycket stort förtroende har ökat i gruppen som bor på landsbygden och minskat i den grupp som bor i någon av de tre storstäderna.

Hos riksdagspartiernas sympatisörer ligger förtroendet för universitet och högskolor relativt jämnt med i snitt runt dryga 60 procent som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende. Sverigedemokraternas sympatisörer utgör dock ett tydligt undantag och i denna grupp är det endast 35 procent som har stort förtroende. Det är därmed en betydligt lägre grad också jämfört med gruppen som sympatiserar med partier utanför riksdagen. Även inom blocken finns en del variationer som kan vara av intresse även om det för vissa partier är relativt små grupper som svarat. I förra årets undersökning var det Miljöpartiets, Vänsterpartiets och Feministiskt initiativs sympatisörer som hade det största förtroendet (Vetenskap & Allmänhet, 2018). I årets undersökning ändras detta mönster något även om det även 2018 är Miljöpartiets sympatisörer som har störst förtroende (78 procent anger att de har mycket eller ganska stort förtroende). De som säger sig sympatisera med Liberalerna och Centerpartiet har dock lika stort eller större förtroende jämfört med de som de som sympatiserar med Vänsterpartiet (dvs 70 procent som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende). Socialdemokratiska sympatisörer har ungefär lika stort förtroende som de som sympatiserar med Moderaterna. Utifrån dessa resultat utkristalliseras tre olika block där vi har ett block med det högsta förtroendet som utgörs av de som sympatiserar med Miljöpartiet, Liberalerna, Centerpartiet och Vänsterpartiet; ett mittenblock som består av Socialdemokraternas, Moderaternas och Kristdemokraternas sympatisörer och slutligen Sverigedemokraternas sympatisörer som har det klart minsta förtroendet för universitet och högskolor.

Förtroende för forskare

I figur 3 visas förtroendet för forskare under perioden 2002–2018. Ända sedan första mätpunkten 2002 har det med ett par undantag legat på en stabil hög nivå med runt 60 procent som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende för hur forskare sköter sitt arbete. I 2018 års undersökning anger 63 procent av de svarande att de har mycket eller ganska stort förtroende medan endast tre procent har mycket eller ganska litet förtroende. Den enda egentliga skillnaden jämfört med året innan är att något fler anger att de varken har stort eller litet förtroende. Skillnaden är dock endast 2 procentenheter.

Figur 3 Förtroende för forskare, 2002–2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Hur stort förtroende har du för hur forskare bedriver sitt arbete?' Andelarna är beräknade utifrån de som besvarat delfrågan. Totalt antal svarande år 2018 var 1 799 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2002–2018.

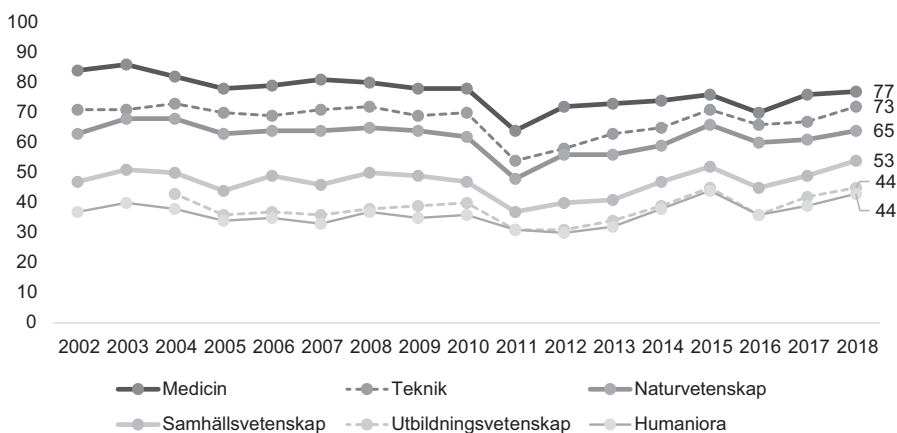
Även här analyseras huruvida förtroendet varierar beroende på olika bakgrundsfaktorer. Resultaten visar på ungefär samma mönster som vad gäller förtroendet för universitet och högskolor; högutbildade, yngre och de som bor i storstäderna har högst förtroende för hur forskare sköter sitt arbete. Det är alltså samma faktorer som förklarar variationen i förtroendet för institution respektive för aktör. Några mindre skillnader finns dock. Medan kvinnor till exempel har något mer förtroende för universitet och högskolor har männen något mer förtroende för forskare. Sambandet mellan förtroendet för forskare liknar förtroendet för lärosätena i så motto att de som sympatiserar med Miljöpartiet, Vänsterpartiet, Centerpartiet och Liberalerna har störst förtroende. Allra högst är förtroendet bland Liberala sympatisörer (som dock är en ganska liten grupp); där anger 86 procent att de har mycket eller ganska stort förtroende för det sätt på vilket forskarna bedriver sitt arbete. Minst förtroende för forskarna har Sverigedemokraternas sympatisörer och de som har sympatiserar med partier som inte sitter i riksdagen (61 respektive 59 procent). Skillnaderna mellan de olika grupperna är mindre vad gäller förtroendet för aktörerna (forskarna) jämfört med förtroendet för institutionerna (lärosäten) men till i alla fall en del kan detta förklaras med skillnader i frågekonstruktionerna.

Förtroende för olika forskningsområden

I undersökningen tillfrågas svenska folket också vilket förtroende de har för forskning inom olika forskningsområden. Resultaten från 2018 års undersökning

visar att förtroendet för samtliga forskningsområden har ökat mellan 2017 och 2018. Mest har förtroendet för forskning inom samhällsvetenskap ökat, från 49 till 53 procent som har mycket högt eller ganska högt förtroende 2017 respektive 2018. Därmed är förtroendet för samhällsvetenskaplig forskning det högsta sedan mätningarna startade 2002. Medicin är liksom tidigare år det forskningsområde som svenska folket har mest förtroende för, men i och med att ökningen där är mindre än för övriga områden så minskar förtroendeglappet mellan de områden som åtnjuter högst respektive lägst förtroende (figur 4).

Figur 4 Andel av de svarande som angett att de har mycket eller ganska stort förtroende för respektive forskningsområde, 2018 (procent)

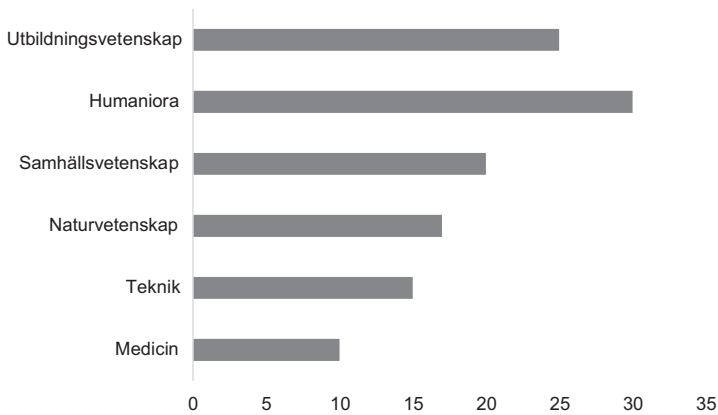
Kommentar: Frågan löd 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?' Totalt antal svarande år 2018 var 'Medicin: 1 797, 'Naturvetenskap': 1 783, 'Samhällsvetenskap': 1 775; 'Teknik': 1 778; 'Humaniora': 1 771; 'Utbildningsvetenskap': 1 781.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2002–2018.

Det är också intressant att studera hur stor andel som överhuvudtaget har en uppfattning om ett forskningsområde. Tidigare studier har visat att svenska folket har låg kännedom om framför allt humaniora. Kännedom har förstås också betydelse för förtroendet. Vi kan i figur 5 se att humaniora även i denna studie är det området där störst andel angett alternativet 'ingen uppfattning'. Medicin är det område som flest verkar ha en uppfattning om. Samhällsvetenskap och medicin är också de forskningsområden som får mest uppmärksamhet i nyhetsmedierna något som beroende på vinkling och fokus kan påverka graden av förtroende i olika riktning (Vetenskap & Allmänhet, 2014). Det är en större andel som anger att de inte har någon uppfattning om samhällsvetenskap jämfört med såväl naturvetenskap som teknik.

Figur 5 Andel som uppgett 'Ingen uppfattning' angående vilket förtroende man har för forskningen inom respektive område, 2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Allmänt sett, vilket förtroende har du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?' Totalt antal svarande år 2018 var 'Medicin': 1 797, 'Naturvetenskap': 1 783, 'Samhällsvetenskap': 1 775, 'Teknik': 1 778, 'Humaniora': 1 771, 'Utbildningsvetenskap': 1 781.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2002–2018.

Om vi undersöker vilka faktorer som kan bidra till att förklara förtroendevariationerna ser vi att utbildningsnivå har ett positivt samband med förtroendet för alla forskningsområden. Män har generellt sett större förtroende för samtliga forskningsområden jämfört med kvinnor undantaget humaniora där det är en lika stor andel (43 procent) kvinnor som män som anger att de har mycket eller ganska stort förtroende. Liksom i förra årets studie är det i förtroendet för området teknik där kvinnor och män skiljer sig mest åt (64 respektive 81 procent med mycket eller ganska stort förtroende). Med tanke på att kvinnor och män inte skiljer sig nämnvärt åt i förtroendet för lärosäten och forskare är det intressant att se att det alltså är en ganska stor skillnad när det kommer till förtroendet för specifika forskningsområden.

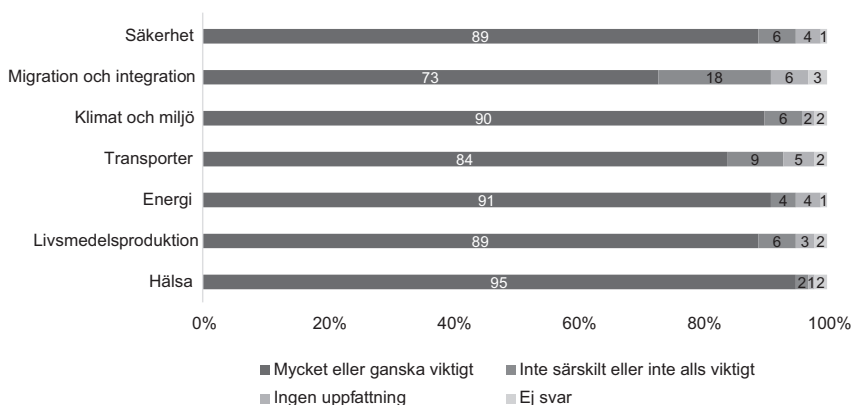
Även partisympati har ett tydligt samband med förtroendet för olika forskningsområden och även om alla har mest förtroende för medicin och minst för humaniora och utbildningsvetenskap så skiljer sig graden av förtroende åt. Minst skillnader hittar vi i förtroendet för medicin där det varierar mellan 70 procent (Sverigedemokraterna) till 84 procent (Liberalerna). Störst är skillnaderna i förtroendet för humaniora, utbildningsvetenskap och samhällsvetenskap. Befolkningen splittras här i tre grupper där de som sympatiserar med Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna har lägst förtroende, de som sympatiserar med Moderaterna och Socialdemokraterna befinner sig i en mittenkategori och störst förtroende har Vänsterpartiets, Liberalernas, Centerns och Miljöpartiets sympatisörer.

Resultaten visar också vissa variationer utifrån ålder och gruppen 30–64 år (som också har den högsta utbildningsnivån) är de som genomgående har störst förtroende medan den äldsta åldersgruppen har minst förtroende för alla områden utom medicin. Var man bor spelar mindre roll för förtroende för olika forskningsområden med det undantaget att boende i storstäderna har det största förtroende för alla områden och störst skillnad jämfört med övriga ser vi i förtroendet för humaniora. Även här spelar utbildningsnivå säkerligen en viktig roll.

Forskningsatsningar

Under perioden 2002–2017 ställdes i den nationella SOM-undersökningen frågan ”Hur viktigt anser du att det är att det i Sverige satsas på forskning inom världsbästanivå inom följande områden?”. Ämnesområdena har varierat något genom åren. I 2017 års undersökning fick till exempel forskning om miljö samt hjärt- och lungsjukdomar stort stöd (Vetenskap & Allmänhet, 2018). I årets undersökning har vi istället ställt frågan hur viktigt det är att Sverige satsar medel på forskning kopplat till olika samhällsutmaningar. Totalt har vi frågat om sju olika områden: hälsa, livsmedelsproduktion, energi, transporter, klimat och miljö, migration och integration, samt säkerhet. Kategorierna är visserligen delvis överlappande men utgör var för sig en av de för samhället viktigaste frågorna enligt EU (The Europe 2020 Strategy) och Horizon 2020. Klimat, miljö och hälsa är också de två områden som pekas ut som prioriterade i forskningspropositionen *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* (2016/17:50).

Figur 6 Synen på forskningssatsningar, 2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på att lösa utmaningar inom följande områden?' Totalt antal svarande år 2018 var 1 824 och för respektive område: Hälsa: 1 794, Livsmedelsproduktion: 1 782, Energi: 1 783, Transporter: 1 779, Klimat och miljö: 1 788, Migration och integration: 1 779, Säkerhet: 1 792.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Resultaten redovisas i figur 6 och vi kan till att börja med konstatera att forsknings-satsningar inom samtliga dessa områden har ett starkt stöd hos svenska folket. För alla sju utmaningar gäller att 70 procent eller mer har svarat att det är mycket eller ganska viktigt att satsa på forskningen. Allra störst stöd finns det för forskning inom området hälsa som ju också är en kategori som skulle kunna ingå i flera av de övriga (till exempel livsmedelsproduktion). Området migration och integration anses minst viktigt att satsa på. Avseende detta område finns också störst andel som saknar uppfattning i frågan.

Olika bakgrundsfaktorer påverkar som vi sett synen på forskning och forskare och tidigare forskning visar att även synen på olika forskningsfrågor påverkas av liknande faktorer. En studie av Rutjens med kollegor (2018a) visar till exempel att syn på klimatfrågan hänger ihop med politiska sympatier medan religion påverkar synen på vacciner.

I tabell 1 ges en sammanställning av synen på forsknings-satsningar i olika grupper och vi kan bland annat se att kvinnor generellt är mer benägna att vilja satsa pengar på forskning, oavsett område. Kvinnor saknar också oftare än män uppfattning i frågan och då främst gällande området energi och transporter. Den största skillnaden mellan könen syns inom området migration och integration där kvinnor är klart mer benägna än män att satsa. Kvinnor vill också i större utsträckning satsa på forskning inom livsmedelsproduktion, klimat och miljö samt säkerhet, medan männen något mer än kvinnorna vill prioritera forskning om energi och transporter. Här skiljer det dock relativt lite mellan män och kvinnor och detsamma gäller området hälsa. Bryter vi ner siffrorna ser vi dock att kvinnor i större utsträckning än män anger att det är mycket viktigt att satsa på forskning om hälsa medan andelen som svarar att det är ganska viktigt är större bland männen.

Utbildningsnivå är som vi sett en viktig faktor för att förklara skillnader i förtroende och vi ser också ett tydligt samband med synen på forsknings-satsningar. Generellt är det högutbildade som i större utsträckning än lågutbildade vill satsa på forskning för att lösa olika samhällsutmaningar. Störst betydelse har utbildningsnivå för områdena klimat och miljö samt migration och integration. Dessa områden är också de som är tydligast politiserade. Även gällande området säkerhet finns relativt stora skillnader i viljan att satsa men här är det de med lägre utbildning som är mer benägna att satsa. Oavsett utbildningsnivå är viljan att satsa på forskning inom området hälsa hög. Dessa resultat hänger sannolikt ihop med vilka utmaningar och risker man identifierar i samhället och vilka utmaningar man tycker är viktigast, vad som påverkar en mest i vardagen etc. Störst samband har utbildningsnivå med områdena klimat och miljö samt migration och integration. De allra starkaste sambanden i studien finns dock mellan synen på satsningar på dessa områden och vilket parti man sympatiserar med.

Tabell 1 Synen på forskningssatsningar i olika grupper, 2018 (balansmått)

	Hälsa	Livsmedels- produktion	Energi	Transporter	Klimat & miljö	Migration & integration	Säkerhet
<i>Samtliga</i>	+93	+83	+87	+75	+84	+55	+83
<i>Kön</i>							
Kvinnor	+94	+85	+85	+74	+90	+63	+86
Män	+93	+80	+88	+76	+78	+47	+79
<i>Utbildning</i>							
Låg	+93	+82	+81	+73	+79	+33	+87
Medellåg	+95	+82	+89	+78	+81	+52	+87
Medelhög	+94	+82	+86	+68	+85	+59	+84
Hög	+94	+85	+91	+81	+91	+68	+75
<i>Partisympati</i>							
S+V+MP	+95	+87	+90	+80	+92	+71	+81
M+KD+L+C	+94	+80	+87	+73	+85	+58	+84
SD	+94	+83	+86	+68	+63	+5	+89
Övriga	+83	+77	+73	+63	+77	+38	+75
<i>Ålder</i>							
16–29 år	+89	+72	+83	+73	+84	+55	+81
30–49 år	+93	+79	+85	+72	+83	+56	+78
50–64 år	+95	+86	+90	+78	+85	+60	+84
65–85 år	+95	+87	+88	+78	+83	+50	+87
<i>Boendeort</i>							
Landsbygd	+97	+87	+88	+72	+78	+46	+80
Mindre ort	+96	+82	+85	+77	+87	+48	+83
Stad	+93	+82	+87	+76	+84	+57	+85
Storstad	+90	+83	+89	+72	+85	+63	+77

Kommentar: Frågan löd 'Hur viktigt anser du det är att det i Sverige satsas på forskning på att lösa utmaningar inom följande områden?' Balansmålet är beräknat som andelen som svarat 'mycket viktigt' och 'ganska viktigt' minus andelen som svarat 'inte särskilt viktigt' och 'inte alls viktigt' och kan variera mellan -100 (ingen vill satsa) och +100 (alla tycker det är viktigt att satsa). Utbildningsvariabeln är konstruerad enligt följande: 'Låg' motsvarar max grundskola eller motsvarande; 'medellåg' motsvarar max gymnasieskola, folkhögskola eller motsvarande; 'medelhög' motsvarar max eftergymnasial utbildning som inte innebär examen från högskola/universitet; 'hög' motsvarar examen från högskola/universitet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Var man står politiskt avspeglas i förtroendet för forskning och forskare och också på vilka samhällsutmaningar man tycker är viktigast samt synen på hur dessa bör lösas. I tabell 1 kan vi se att det generellt är de etablerade riksdagspartiernas sympatisörer som är mest positiva till att satsa på forskning medan de som sympatiserar med övriga partier gör detta i mindre utsträckning. Detta dock undantaget områdena klimat och miljö samt integration och migration där Sverigedemokraternas sympatisörer är de som i minst utsträckning önskar satsa skattemedel. I övrigt

kan vi också se att de som sympatiserar med S/V/MP generellt är mer positiva till forskningssatsningar. Detta dock med undantag för området säkerhet där det borgerliga blockets (M/KD/L/C) anhängare är mer positiva.

Sammantaget är det personer över 50 år som är mest benägna att satsa statliga pengar på forskning gällande dessa sju samhällsutmaningar men när det gäller områdena klimat och miljö samt migration och integration bryts detta mönster och de yngre tycker det är lika viktigt som äldre att satsa på dessa områden.

Alla väljer dock inte att ta ställning. Lågutbildade och äldre är de som oftast anger att de inte har någon uppfattning i frågan och särskilt tydligt är detta i fråga om huruvida man bör satsa på forskning inom området migration och integration.

Till skillnad från forskningsförtroendet tycks viljan att satsa på forskning inom olika områden endast i mindre utsträckning hänga ihop med huruvida man bor på landsbygden eller i större respektive mindre städer. Boende i större städer och framför allt i Stockholm, Göteborg och Malmö är dock något mer positiva än övriga till att satsa på forskning gällande området migration och integration.

Det finns sannolikt en ideologisk dimension bakom dessa resultat som knyter samman synen på forskningens roll och samhällsfrågors olika vikt med partisympatier och värderingar. Vid sidan av det påverkas troligen synen på prioriterade forskningsområden av hur man bedömer relevansen för den egna personen och vad man till exempel uppfattar som hot och risker mot den egna existensen. Det kan förstås också vara så att viljan att satsa på vissa forskningsfrågor också hänger ihop med den bedömda nyttan av just den forskningen och vilket förtroende man har för forskningen inom det berörda området.

Viljan att satsa på forskning hänger också ihop med förtroendet för forskare och lärosäten. Ju mer förtroende man har för universitet och högskolor och gruppen forskare desto mer villig är man att satsa skattemedel för att komma till rätta med samhällets utmaningar. Detta gäller för alla åtta områden och är särskilt tydligt för området migration och integration.

Slutsatser

De senaste åren har frågan om forskningen befinner sig i en förtroendekris ställts vid upprepade tillfällen såväl i Sverige som runt om i världen (Rutjens m fl, 2018b) och under första delen av 2000-talet pekade studier mot en försvagning av forskningens förtroendekapital (Holmberg & Weibull, 2013). Vi kan dock utifrån denna studie konstatera att förtroendet för universitet och högskolor ligger stabilt på en hög nivå och att svenska folkets förtroende för forskare ligger på den högsta nivån på femton år. Även om en viss nedgång i medborgarnas förtroende för lärosäten och forskare kunde skönjas för drygt tio år sedan och även 2016 samband med Macchiarini-skandalen så kan konstateras att förtroendet för forskning och forskare är stabilt och högt i relation till andra institutioner och aktörer (Andersson, 2014; Norén Bretzer, 2017).

Störst förtroende för forskning och forskare har medelålders personer med hög utbildning som bor i någon av storstäderna. Här är också viljan att satsa skattemedel på forskning för att komma till rätta med utmaningar i samhället störst. Graden av förtroende skiljer sig endast marginellt åt mellan kvinnor och män vad gäller lärosäten och forskare. Däremot har männen större förtroende för enskilda forskningsområden och då särskilt teknik än vad kvinnorna har.

Resultaten tycks också bekräfta tesen om en ideologisk polarisering (Andersson m fl, 2017; Nichols, 2017) där till exempel Sverigedemokraternas sympatisörer uppvisar både ett klart lägre förtroende för forskare och lärosäten och också generellt en lägre vilja att satsa pengar på forskningen. Det finns också en märklig paradox i synen på migration och integration; även om en stor andel av svenska folket och inte minst Sverigedemokraternas sympatisörer menar att detta är en av de viktigaste politiska frågorna är alltså viljan att satsa forskning på området relativt låg (och då särskilt bland Sverigedemokraternas sympatisörer).

Forskningens förtroendekapital är fortfarande starkt men skillnaden är stor mellan olika grupper. Det vore intressant att framöver studera samband mellan förtroende för forskning och hur man ser på forskningens roll med syn på och förtroende för medier och journalistik och även grundskolan. Det kan tänkas finnas en dimension här utifrån syn på fakta och kunskap som knyter ihop synen på de stora kunskapsinstitutionerna. Den ideologiska polarisering som tidigare påpekats rymmer en sådan dimension. Det vore även intressant att studera mediekonsumtionens koppling till förtroendet och prioritering av viktiga samhällsfrågor till viljan att satsa pengar på olika forskningsområden.

Forskningen fyller en viktig funktion i samhället och ett fortsatt stort förtroende för och tilltro till forskningen och forskare är centralt för att garantera forskningens finansiering, forskningsfrihet och oberoende. Mediebilderna är som sagt en viktig faktor vid sidan av den egna utbildningen och erfarenheterna som påverkar medborgarnas bild av och inställning till forskning. När det gäller exempelvis humaniora så visar studier att medborgarna har en vag uppfattning om vad det är och det är också ett område som får litet utrymme i nyhetsmedierna (Vetenskap & Allmänhet, 2014).

Samtidigt har lärosätena som institutioner och forskarna som aktörer också ett ansvar att informera om sin forskning på olika sätt, föra dialog med medborgarna och att samverka kring olika forskningsfrågor. Ett sätt att öka kännedom om och förtroende för såväl forskningen generellt som för olika forskningsområden och frågor är att involvera medborgarna i själva forskningsprocessen enligt den modell som går under samlingsbegreppet medborgarforskning. Medborgarforskning sägs också ibland stärka demokratin då den involverar medborgarna i framtagandet av underlag för politiska beslut. Medborgarforskning är förvisso inte en ny företeelse och har till exempel använts en del inom miljöområdet men på senare år har nya perspektiv och initiativ uppkommit som är värda att följa (Irwin, 2002; Lewenstein, 2016). Som exempel kan nämnas projektet ARCS (AREnas for Coopera-

tion through citizen Science) som är ett samarbete mellan Göteborgs universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Umeå universitet och den ideella föreningen Vetenskap & Allmänhet (VA).⁴ Naturvetenskap och miljövetenskap är de områden där flest projekt med medborgarforskning finns hittills men på senare tid har det kommit en rad initiativ också inom området medicin och inte minst inom humaniora. Sedan återstår att se om och på vilket sätt detta sätt att arbeta med forskning kommer påverka medborgarnas intresse och förtroende och om det kan förbättra kvaliteten i forskningen och politiska beslut.

Noter

- ¹ Den ideella föreningen Vetenskap & Allmänhet, VA, undersöker årligen svenskarnas syn på forskning och forskning i samverkan med SOM-institutet, och i detta kapitel redovisas de senaste resultaten i detta avseende.
- ² Stort tack för många värdefulla kommentarer och förslag riktas till Martin Bergman och Gustav Bohlin på Vetenskap & Allmänhet.
- ³ För att testa sambandens styrka och riktning används sambandsmättet Kendalls Tau-C. Måttet går från -1 till $+1$, där -1 innebär ett perfekt negativt samband och $+1$ innebär ett perfekt positivt samband. 0 anger att samband saknas. ** innebär att korrelationen är signifikant på 0.01-nivån. Resultaten utföll enligt följande: Utbildning ($-0,17^{**}$), Ålder ($0,12^{**}$), Boendeort ($-0,03^*$), Partisymptati ($0,10^{**}$).
- ⁴ <https://medborgarforskning.se/home/medborgarforskning/>

Referenser

- Allan, Stuart (2002). *Media, risk and science*. Order, 9, 235.
- Achterberg, Peter, de Koster, Willem & van der Waal, Jeroen (2017). A science confidence gap: Education, trust in scientific methods, and trust in scientific institutions in the United States, 2014. *Public Understanding of Science* 26(6), 704–720.
- Andersson, Ulrika (2014). Forskningsfusk och allmänhetens förtroende för forskning. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (2017). Larmar och gör sig till. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika & Oscarsson, Henrik (2015). Svensk forskningsopinion 2002–2014. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarsson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Forskningspropositionen *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* (2016/17:50).
- Gamson, William A. (1968). *Power and Discontent*. Florence, Ky.: Dorsey Press.
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2008). Förtroendeförsvagningen för forskningen. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2013). Fallet för forskningsförtroendet fortsätter. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Irwin, Alan (2002). *Citizen science: A study of people, expertise and sustainable development*. New York, NY: Routledge.
- Lewenstein, Bruce V. (2016). Editorial: Can we understand citizen science? [special issue on citizen science]. *JCOM: Journal of Science Communication* 15(1), online only.
- McCombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly* 36(2), 176–187.
- Nichols, Thomas M. (2017). *The death of expertise: the campaign against established knowledge and why it matters*. New York, NY: Oxford University Press.
- Nisbet, Matthew C. & Goidel, Robert K. (2007). Understanding citizen perceptions of science controversy: bridging the ethnographic-survey research divide”. *Public Understanding of science* 16(4), 421–440.
- Norén Bretzer, Ylva (2017). Förtroendegapet mellan forskningsinstitutioner och forskare. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Ekengren Oscarsson och Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Norris, Pippa (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nowotny, Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael (2001). *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Peters, B. Guy (2002). *Governance: A Garbage-Can Perspective*. Political Science Series 84. Vienna: Institute for Advanced Studies.
- Rothstein, Bo (2005) *Social traps and the problem of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rutjens, Bastian T., Sutton, Robbie M. & van der Lee, Romy (2018a). Not all skepticism is equal: Exploring the ideological antecedents of science acceptance and rejection. *Personality and Social Psychology Bulletin* 44(3), 384–405.
- Rutjens, Bastian T., Heine, Steven J., Sutton, Robbie M. & van Harreveld, Frenk (2018b). Attitudes towards science. *Advances in experimental social psychology* 57, 125–165.
- Vetenskap & Allmänhet (2011). *Slitsamt förvärvat och snabbt fördärvat?* Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.

- Vetenskap & Allmänhet (2014). *Fusk och förtroende – om mediernas forskningsrapportering och förtroendet för forskning*. Rapport 2014:3. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Vetenskap & Allmänhet (2018). *Vetenskapen i Samhället – resultat från SOM-undersökningen 2017*. Rapport 2018:3. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Weingart, Peter, Engels, Anita & Pansegrau, Petra (2000). Risks of communication: discourses on climate change in science, politics, and the mass media. *Public understanding of science* 9(3), 261–284.

